

НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКА АКАДЕМІЯ»

Факультет гуманітарних наук

Кафедра літературознавства імені Володимира Моренця

**«Свобода вибору в літературному та біографічному дискурсі Джорджа
Орвелла»**

Кваліфікаційна робота з літературознавства

Студентки четвертого року навчання

Чорнобай Дар'ї Сергіївни

Науковий керівник –

кандидат педагогічних наук, доцент

Горідько Юлія Леонідівна

Київ – 2023

ЗМІСТ:

1. Вступ.....	1
2. Перший розділ: Теоретичні аспекти проблеми свободи:.....	3
1.1 Поняття концепту «свобода вибору» в філософському дискурсі.....	3
1.2 Поняття концепту «свобода вибору» в літературному дискурсі.....	8
1.3 Синтез біографічного та літературного дискурсів Джорджа Орвелла.....	14
3. Другий розділ: Реалізація концепту «свобода вибору» у творчості Джорджа Орвелла.....	21
1.1 Подавлення власного снобізму в романі «Бірманські будні».....	21
1.2 Складність свободи вибору в неоднозначній ситуації за романом «Данина Каталонії».....	26
1.3 Втеча від реальності як вияв свободи вибору за романом «Ковток повітря».....	29
1.4 Свобода вибору в тоталітарній державі за романом «1984».....	32
4. Загальні висновки.....	38
5. Список використаної літератури.....	40

ВСТУП:

Актуальність. XX століття – це час, коли активно почали поширюватись різноманітні форми тоталітарних режимів – франкізм в Іспанії, сталінізм в СРСР, нацизм у Німеччині. Тому на базі цього виник широкий мистецький резонанс, що активізував осмислення цих явищ у літературі [1, ст. 3].

Джордж Орвелл – один із найпопулярніших письменників англійської літератури, який поєднував у своїй творчості політичний та художній феномени. Проблема його творів спрямована саме на політичні події XX століття, в яких він розповідає про механізми правління тоталітарної держави.

Його найвідоміші твори «1984» та «Колгосп тварин» в умовах російсько-української війни набули неабиякої актуальності, оскільки вони демонструють політичне свавілля радянської тоталітарної системи, що нині перегукується із системою правління російської федерації. Те, що відбувається на теренах сучасної росії змушує звертатись до застережень Орвелла, які стосуються саме проблематики обмеження свободи в будь-яких її проявах.

Для дослідження творчого та біографічного дискурсу Джорджа Орвелла зверталась велика кількість літературознавців, зокрема такі автори як С. Кобута, Т. Рікс, М. Іконнікова, Р. Семків, Р. Ріс або ж Л. Цьох.

Концепт «свобода вибору» займає важливе місце у філософсько-літературному дискурсі. Його трактування є широким та різнобічним як і в філософських, так і в літературознавчих дослідженнях.

Мета цієї роботи полягає у тому, щоб дослідити концепт «свобода вибору» з філософського та літературного боку, щоб зрозуміти те, як він реалізується в біографічному та літературному дискурсі Джорджа Орвелла. Поставлена мета передбачає розв'язання таких **завдань**:

- розглянути теоретичні аспекти концепту «свобода вибору» в філософському та літературному розумінні;

- дослідити синтез біографічного та літературного дискурсу Джорджа Орвелла;
- показати зародження і розвитку концепту «свобода вибору» у ранній та зрілій творчості Джорджа Орвелла.

Загалом, аналіз літературних текстів Джорджа Орвелла здебільшого базується на його двох найвідоміших працях «1984» та «Колгосп тварин». **Новизна** цієї роботи полягає у тому, що було проведено дослідження реалізації концепту «свобода вибору» на основі його ранньої та зрілої творчості.

Об'єктом дослідження є романи Джорджа Орвелла «Бірманські будні» (1934), «Данина Каталонії» (1938), «Ковток повітря» (1939) та «1984» (1948).

Предметом дослідження є реалізація концепту «свобода вибору» у названих творах Джорджа Орвелла.

Теоретичне і практичне завдання дипломної роботи полягає у тому, що результати дослідження сприятимуть детальнішому аналізу концепту «свобода вибору» у творчості Джорджа Орвелла; ця робота може бути використана для глибшого аналізу біографічного дискурсу письменника. Результатами роботи можуть користуватись студенти для написання курсових та дипломних робіт.

Структура роботи. Дослідження складається зі вступу, двох розділів, загальних висновків та списку використаної літератури.

ПЕРШИЙ РОЗДІЛ: Теоретичні аспекти проблеми свободи вибору.

1.1 Поняття концепту «свобода вибору» у філософському дискурсі:

Концепт «свобода вибору» є одним із найважливіших та основоположним поняттям для філософсько-літературного дискурсу. Проте, перед тим як розпочати дослідження свободи вибору в творчості Джорджа Орвелла, варто осмислити, що взагалі таке свобода вибору, її засади та на чому вона ґрунтується, адже трактовка цього поняття насправді досить широка та різнобічна.

Проблема «свободи вибору» цікавить суспільство не одне століття, починаючи від епохи Сократа, ця проблема привертала до себе увагу філософів і теологів. Цей концепт досліджували і продовжують досліджувати науковці різних галузей, від філософії і до біологічних наук. До прикладу, в 1980-х роках американський нейробіолог Бенджамін Лібет провів низку експериментів, які показали, що свобода вибору є не чим іншим, як ілюзією [19, ст. 58]. Ціль дослідів була ототожнити свідомість та мозок, а свободу вибору прив'язати до детермінізму. Перший експеримент полягав у тому, що учасників попросили зігнути палець або зап'ястя тоді, коли вони цього захочуть, а у цей момент дослідники фіксували активність мозку за допомогою електроенцефалограми, яка мала показати, що люди були готові зробити якийсь рух [19, ст. 59]. Для того, аби зробити якийсь рух, потрібен певний період часу, щоб імпульси дійшли від м'язів до мозку. Тлумачення цих експериментів підтверджують, що в нашого мозку є властивість приймати рішення та діяти, що до того, як ми стане свідомі, щодо цього вибору. Проте, Ларс Фр. Г. Свендсен зазначає низку методологічних недоліків, які спростовують тлумачення Лібета. По-перше, експерименти можуть дати підставу вважати, що дії готуються до виконання підсвідомими процесами у мозку, але вони не дають інформації проте, коли приймаються рішення діяти [19, ст. 60]. Дослідники під час експерименту могли спрогнозувати дію, яку

вирішить зробити учасник, проте здатність прогнозування була дуже низька, тому, можна зробити висновок, що свідомість має властивість робити інакший вибір, аніж той, що його може пропонувати мозок.

Якщо ж розглядати проблему «свободи вибору» у філософському розумінні, то досліджувалась вона не одним мислителем. До цієї теми звертались такі вчені як Імануїл Кант, Бенедикт Спіноза, Фрідріх Шеллінг і Тома Аквінський. Для розгляду концепту свобода вибору крізь призму філософії, було обрано трактування давньогрецького філософа **Арістотеля** (384 до н. е. – 322 до н. е.), німецького філософа **Імануїла Канта** (1724 -1804), французького філософа **Жан-Поль Сартра** (1905 - 1980), а також українського філософа **Євгена Сверстюка** (1927 - 2014).

Людина – це єдина істота, яка має свідомість та мораль. Питання «свободи», а конкретно «свободи вибору» пов'язане з властивостями, які притаманні лише людині, оскільки вона має свідомість та моральність. Здатні до відповідальності індивіди, повинні розуміти основоположні моральні поняття, мати контроль над певними діями та бути спроможними обирати [19, ст. 38]. Відповідальність нерозривно пов'язана із свободою вибору, але також, варто усвідомлювати те, що не кожен вибір може бути добровільним. У книзі *«Філософія свободи»* Ларс Фр. Г. Свендсен зазначає, що давньогрецький філософ **Арістотель**, в одній із серії книг про моральну філософію, описав два критерії визначення добровільності вибору – **знання** та **контроль** [19, ст. 39]. Тобто, якщо особа усвідомлює те, що вона робить та контролює дії, які відбуваються не в результаті примусу – це вияв добровільного вибору. До прикладу, людина, яка потрапила в полон, знаходиться під впливом фізичних чи психологічних утисків. Якщо ж цю людину змушують розповісти певну інформацію під впливом фізичного насилля, то сказати, що індивід несе відповідальність за свій вибір розповісти цю інформацію неможливо, оскільки це не було виявом добровільності.

Проблему свободи вибору також можна розглядати на основі філософських трактувань про концепт морального вибору за **Імануїлом Кантом**. Якщо звернутись до його найвідомішої праці «**Критика чистого розуму**», то можна помітити, що в ній прямо не обговорюється концепція «свободи вибору», але філософ торкається споріднених їй ідей. Якщо спершу розглянути моральний вибір, то можна помітити, що він ґрунтується не на наслідках чи результатах, а радше на принципі обов'язку. Ми зобов'язані поважати автономію та гідність інших істот та індивідів, ставитися до них як до самоцілі, а не просто як до засобів для досягнення власних цілей. «Свобода є неодмінним чинником моральної поведінки. Але в своєму моральному волевиявленні, тобто в здійснюваному вчинку людина мусить перейматись свободою та гідністю іншої людини, щоб максима її волі не обмежувала свободу інших» [8, ст. 11].

Проблему «свободи вибору» за Кантом можна аналізувати у світлі його філософської системи протилежності між світом явищ і світом «речей у собі» [11, ст. 175]. Світ явищ (явище емпіричного) – це те, що безпосередньо може бачити людина, тобто те, що є предметом її власного досвіду, а світ «речей у собі» - те, що перевершує пізнавальну здатність суб'єкта. Свобода волі за Кантом це одне із світу «речей у собі», тому перевести їх у площину явищ та намагатись пізнати чи усвідомити її неможливо. В людини є моральна свідомість своїх дій та виборів і це вже головний фактор, який свідчить про існування свободи [11, ст. 176].

За Кантом, наша здатність робити вільний вибір впливає з нашої раціональної природи. На відміну від інших тварин, люди мають здатність міркувати та приймати рішення на основі цих міркувань. Це означає, що ми можемо вирішити діяти відповідно до категоричного імперативу, навіть якщо це може бути не в наших безпосередніх власних інтересах. Однак Кант також вважає, що наша свобода обмежена тим, що ми є частиною світу природи. Ми підкоряємося законам природи і не можемо діяти поза ними. Це означає, що

ми не можемо робити те, що логічно чи фізично неможливо. Наприклад, ми не можемо вибрати політ, змахуючи руками.

У філософському просторі поняття «свободи вибору» у **Жан-Поль Сартра** було розглянуто на основі його *magnum opus* праць – *«Буття і Ніщо»* та *«Екзистенціалізм – це гуманізм»*. Для Сартра, свобода вибору є центральним аспектом людського буття і фундаментальною складовою екзистенціалізму.

У праці *«Буття та Ніщо»* (1943 рік), Сартр заглиблюється в ідею людського буття як принципово вільного. Він стверджує, що люди не визначаються жодною наперед визначеною сутністю або природою, а навпаки, їх буття передуює їх сутності. Згідно з Сартром, люди не народжуються з фіксованим набором характеристик чи з визначеною долею, а самі створюють свою сутність через свої вибори та дії.

Сартр стверджує, що **свобода вибору** є невід’ємним аспектом людського існування, адже люди засуджені бути вільними, тобто вони постійно стикаються з тягарем вибору та прийняття рішень. Ця свобода вибору є одночасно благословенням і прокляттям, оскільки вона дає людям можливість формувати своє життя відповідно до власних цінностей і бажань, але також несе відповідальність за наслідки свого вибору. Отже, **концепт свободи базується на тому**, що людина приречена бути вільною. Хоч вона і не створила сама себе як істоту, але творить себе як індивідуальність.

Однак Сартр також зазначає, що свободі вибору притаманні негативні сторони, такі як **тривога та страждання**. Тяжкість вибору та прийняття відповідальності, яка з ним пов’язана, може бути непосильною для окремих людей. Сартр називає це занепокоєння *«екзистенціальним страхом»*, який виникає через усвідомлення того, що немає заздалегідь визначених вказівок або зовнішніх авторитетів, які б диктували «правильний» вибір. Це визнання радикальної свободи може викликати занепокоєння та відчуття невизначеності, двозначності або ж відчаю. Вибір є екзистенційним, доленосним, а не раціонально обґрунтованим [10, с. 63]. У процесі вибору

людина має дослухатися до свого глибинного єства. Лише перебуваючи у лоні справжньої екзистенції, людина спроможна «вибирати добро» [10, с. 63].

У концепції Сартра також можна побачити певний моральний вимір. Філософ говорить про те, що люди не тільки вільні у виборі, а й відповідають за свій вибір. Тобто кожна людина несе цілковиту відповідальність за наслідки своїх дій, оскільки, якщо вона має здатність самотійно формувати свою реальність за допомогою вибору, то і відповідати за цей вибір вона теж в змозі.

У праці *«Екзистенціалізм — це гуманізм»* (1946 рік) Сартр стверджує, що кожен вибір, який робить людина, не лише визначає її сьогодення, але й формує її майбутнє та робить внесок у суспільний стан людини. Вчений зазначає, що вибір кожного індивіда має універсальний вимір, оскільки він впливає не лише на його власне існування, але й на існування інших людей і світу в цілому.

Якщо ж звернутись до українського філософського дискурсу, то для дослідження було обрано українського письменника та мислителя **Євгена Сверстюка**. Як зазначає Людмила Жванія, трактування та ідеї свободи в Є. Сверстюка є дуже близькими до трактування та ідей Імануїла Канта, який «ставить людину як мету, а не засіб для якихось цілей... розробляє найвищі засади безкорисливості... утверджує обов'язок як стрижневу основу становлення особи» [5, с. 13]. Філософ зазначав, що «свобода вибору в нас є. ...З'являється, коли це стає необхідним. У такий момент людина виконує свій людський обов'язок» [5, с. 13]. Але не кожен, на думку Сверстюка, в змозі піднятися до «свобідної волі» – так він формулює проблему людини, що у неї відсутнє прагнення до свободи та втрачені духовні джерела.

Сверстюк також розрізняє внутрішню та зовнішню свободу людини. Зовнішня свобода реалізується крізь вільне буття народу (нації), а зумовлена вона демократичними засадами. Людмила Жванія зазначає, що для письменника демократизм вбачається у вигляді соціального й культурного простору,

заснованого на християнських ідеалах любові та добра, у якому взаємодіють вільні особистості, здатні здійснювати індивідуальний вибір [5, с. 14].

Внутрішня свобода полягає уже більше в індивідуальному аспекті людської психологічної та моральної суті, а вільний вибір є обов'язковою умовою для реалізації внутрішньої свободи. Внутрішня (духовна) свобода є такою, що переводить ідею «звільнення» в духовноморальний план, відкриває в душі людини простір вільного вибору [5, с. 14]. Також варто зазначити, що для реалізації внутрішньої свободи у Сверстюка є важливою християнська ідея про любов до ближнього свого.

Підсумовуючи усе вище зазначено, за Арістотелівськими критеріями, можна зробити висновок, що свободою вибору можуть бути ті дії, які відбуваються добровільно, не під примусом будь-яких сторонніх чинників, а також тоді, коли ми маємо знання і контроль на нашим вибором.

За трактуванням Імануїла Канта та Євгена Сверстюка помітно те, що свобода вибору в житті кожного індивіда присутня, вона існує на рівні невідчужуваного фізичному досвіду людини. Але також, свобода є обмеженою – у Канта вона обмежена законами природи, а у Сверстюка – втраченими духовними джерелами. За Сартром, людина приречена бути вільною, адже свобода вибору постійно присутня в житті суб'єкта, але досягнути свободу вибору можна лише тоді, коли перебуваєш у лоні справжньої екзистенції та готовий відповідати за свій вибір в залежності від того, в якій ситуації перебуваєш.

1.2. Поняття концепту «свобода вибору» в літературному дискурсі:

Літературний дискурс тісно пов'язаний з історичними, політичними та соціальними подіями, в художніх текстах автори розкривають багато важливих тем, що відбуваються в різних сферах людського життя. Проблема «свободи вибору» не є виключенням, тому в літературному дискурсі вона фігурує доволі часто. Для розгляду репрезентації концепту «свобода вибору»

в літературній галузі, було обрано українського письменника **Івана Багряного** (1906 - 1963) та французького романіста **Альберта Камю** (1913 - 1960). А також, буде досліджено на базі творчості англійського письменника **Олдоса Гакслі** (1894 - 1963) жанрові ознаки **роману-антиутопії**, оскільки концепти «свобода» та «свобода вибору» прямо та беззаперечно пов'язані з ним.

Доречним буде звернутись до тлумачного словника, аби усвідомити що таке свобода вибору та як це поняття розкривається у літературному дискурсі. В новому тлумачному словнику подається багато різноманітних визначень для поняття «свобода», які можна також трактувати для поняття «свобода вибору»: 1) відсутність політичного й економічного гноблення, утиску й обмежень у суспільно-політичному житті якого-небудь класу або всього суспільства; 2) перебування не під арештом, не ув'язненим, не в неволі; 3) життя, існування і т. ін. без залежності від кого-небудь, можливість поводитися на свій розсуд; 4) можливість діяти без перешкод і заборон у якій-небудь галузі; 5) філософська категорія — можливість вияву суб'єктом своєї волі в умовах усвідомлення законів розвитку природи і суспільства; 6) легкість, відсутність утруднень у чому-небудь [12, с. 308].

Для цього дослідження можна виділити найактуальніше розуміння свободи та свободи власного вибору як відсутністю гноблення, утиску та обмежень у політичній та економічній сфері, в індивідуальному чи суспільному житті. Саме на цьому твердженні буде базуватись дослідження теоретичних аспектів в літературі.

Розпочати теоретичні дослідження в літературному дискурсі можна з творчості **Івана Багряного** – відомого українського романіста, який прямо та чітко говорив про злочини влади радянського союзу, зображував у своїх працях знищення індивідуальності в умовах тоталітарного режиму. В його творчості яскраво прослідковується концепт «свободи вибору» та свободи загалом. Письменник у своїх текстах розкриває проблематику свободи вибору

крізь призму естетичних та художніх деталей. Так Багрянний, у романі «**Сад Гетсиманський**», за допомогою переписки головного героя та книг з підписами однодумців, показав прагнення Андрія Чумака зберігати свою індивідуальність та власну думку, яка тоді було під негласною заборонаю. Головний герой роману усвідомлює те, що його дії можуть призвести до жахливих наслідків, але цей мотив бунту сповна відтворює його усвідомлення власної свободи та свободи свого вибору. Або ж якщо звернутись до мотиву зради в романі, то помітно, що він суголосний з епізодами про книги та переписки. Винними у зраді тоталітарна система визнає тих, хто **обирає** не думати як ця система, елемент протизаконності базується на усуненні інакомислення та розглядається як пряма заборона свободи власного вибору.

У найбільш відомому романі Багряного «**Тигролови**» (1944) прослідковуються елементи екзистенціалізму, які є близькими до трактування «свободи вибору» у розумінні Жан-Поль Сартра, такі як страждання, перебування в чужому середовищі або ж наближення до смерті. Як зазначає Романова, у романі абсолютна свобода трансформується у свободу, яка зумовлену власним вибором героя, а вибір його полягає у свідомому опорі – зовнішньому та внутрішньому [18, ст. 146]. Для підкреслення мотиву «свободи», автор пов'язує свого головного героя із українським козацтвом, адже Григорій Многогрішний є праонуком гетьмана Дем'яна Многогрішного, який в свій час боровся проти окупації України.

Що важливо, для Багряного, як для українського письменника, то це те, що він вірить в перемогу над системою, вірить, що тоталітарний режим не може повністю зламати та підкорити собі людину. Саме цим його творчість відрізняється від творчості західних письменників, які навпаки, абсолютно не вірили в перемогу над «Старшим братом», хоч намагання протистояння є, проте система підкорює собі кожного.

Альберт Камю – французький романіст, який був один із лідерів філософського-мистецького напрямку екзистенціалізму, а також

прихильником філософії абсурдизму. Щоб зрозуміти проблему «свобода вибору» крізь бачення Камю, потрібно спершу розглянути філософію абсурду, до ідей якої він схилявся. Письменник вважав, що людина прагне до порядку, сенсу та розуму в житті, але часто ці складові супроводжуються хаосом – протиріччя між очікуваннями індивіда та реальністю і, згідно з Камю, людина все ж ніколи не зможе віднайти те, чого так прагне [23, ст. 206]. Важливо також зазначити добре відоме твердження філософа, що «є лише одна справді серйозна філософська проблема – самогубство» [23, ст. 206]. Камю стверджував, що самогубство може приваблювати тим, що це пряма втеча від абсурду, але людині, яка зіткнулась з цим, варто взяти на себе відповідальність, щоб навчитись жити із абсурдом та прийняти його. Проте, мало просто жити з абсурдом, проти нього потрібно бунтувати, для того, аби жити на максимум. Так, у своєму філософському романі «**Чума**», письменник розкриває філософію абсурду: є одна модель поведінки – повне занурення в абсурд, а також друга модель – боротьба, яка ведеться проти нього. В творі, боротьба з чумою, як з абсурдом лише сприяє розширенню абсурдності у світі, адже повноцінна перемога над абсурдом неможлива. Кінцевою ціллю повинна бути не перемога над ним, а прийняття, яке лише супроводжується бунтом.

Тепер ми підійшли до головного аспекту: Камю виділяє риси, які містяться в житті з абсурдом [23, ст. 207]. Якщо перша риса це бунтарство, то друга – свобода. Коли людина стикається з абсурдом та приймає його, то вона автоматично стає вільною, вільною у своєму виборі, адже думки та прийняття певних рішень стають підвладними їй. Згідно з Камю, індивід, який приймає абсурд, є вільним, оскільки відмовляється від ідеї, що життя має сенс та живе вільно, від усіх думок та обмежень.

Хоч Альберт Камю не асоціював себе з екзистенціалістами, проте ідеї, які він висвітлював у своїх творах, схожі на ідеї, до яких схилялись екзистенціалісти, зокрема Сартр. Існування передуює сутності, а існування неможливе без свободи вибору. За Сартром, людина обирає свою сутність і їй потрібно нести

відповідальність за вибір. Жити з абсурдом чи ні, прийняти його та не капітулювати – це і є вибір. Оскільки спершу ми робимо вибір, можна зробити висновок, що філософія абсурдизму базується на філософії екзистенціалізму. Концепт «свобода вибору» в літературному дискурсі розкривається через естетичні та художні деталі, тому в романі «Чума» можна виділити модель поведінки занурення в абсурдизм, як аспект, крізь який розкривається проблема «свобода вибору».

Якщо ж звернутись до жанру антиутопія, то спершу варто виділити його жанрові ознаки та розібратись що це таке взагалі.

За великим тлумачним словником сучасної мови, антиутопія – це «літературний твір, що зображує уявлюване майбутнє в похмурому, песимістичному світлі» [4]. Як зазначає Л. Цьох у своєму дослідженні «Антиутопія: модель жанру», вивчення цього жанру ускладнюється тим, що досі немає єдиної загальної назви для нього. Вживаються такі терміни як «какотопія», «негативна утопія», «контрутопія», «дистопія», «квазіутопія», але найпопулярніший термін на позначення жанру все ж є «антиутопія» [20, ст. 258]. Антиутопія – жанр, який досліджує художніми засобами співіснування людини і соціуму [20, ст. 259]. Майже в усіх творах, що написані в цьому жанрі, події відбуваються в державі, яка є моделлю тоталітарного режиму, що поневолює суспільство. Ця держава – це замкнений простір, де індивід немає прав, немає особистої свободи, немає права на вибір та думки. Думка якраз вважається найбільшим злом для правлячої верхівки, оскільки тоді, коли людина може мислити та аналізувати, формується свідомість і здатність розділяти, що у цій державі є зло, а що добро. Контроль, переслідування і тортури – це методи, які використовує у правлінні тоталітарна держава і через ці методи, свобода власного вибору не просто зводиться до мінімуму, а повністю відсутня. Забезпечення рівності та однаковості для соціуму в усіх сферах життєдіяльності – основне завдання для

тоталітарного світу, але ця рівність є штучною, базується на страху та тотальному контролі.

Цей мотив закритого простору прослідковується ще в романі «**Утопія**» (1516 рік) Томаса Мора, адже в другій книзі назва острову утворена з давньогрецьких слів, що буквально означають «неіснуючу місце». В романі «**Прекрасний новий світ**» Олдоса Гакслі також присутній цей концепт – події відбуваються в місті, а саме в Лондоні, яке відгороджено від зовнішнього світу, воно існує лише в державі.

Лариса Цьох виділяє як жанрову ознаку антиутопії мотив «непримиренності» – на ньому будується основний романний конфлікт [20, ст. 261]. Частіше всього, цей мотив розкривається у двох планах – зовнішньому та внутрішньому. Зовнішній пов'язаний з діяльністю незгодних людей із політикою держави, а внутрішній – з самоусвідомленням індивідуальності та особистими трагедіями героїв. Але, як уже було зазначено раніше, боротьба із диктатурою марна, адже в результаті система все одно переможе та вб'є особу. Так, один із героїв роману «Прекрасний новий світ» закінчує своє життя тим, що скоює суїцид. Цей мотив придушення індивідуальності присутній в кожному романі, що написаний в жанрі антиутопії, так роман Джорджа Орвелла «1984» не є виключенням.

Також важливими для жанру антиутопії є те, що для читача особистість головного героя відкривається на тому етапі життя, коли він починає сумніватись у правильності світоустрою [20, ст. 261]. Як зазначає Л. Цьох, автори, для того, аби підкреслити це, протиставляють місто природі, в межах якої, персонажі почувають себе вільними у своїх діях, думках та виборах, чого не відбувається в місті. Так в Лондоні, де відбуваються події роману «Прекрасний новий світ», облаштування міста зображується однотипним, бездушним, з будинками, які схожі до інкубаторів. А природний світ та люди, які в ньому живуть, наповнені відчуттям свободи, живуть у єдності з собою, та з природою [20, ст. 261].

Для антиутопії характерним є обмеження свободи суспільства. Система використовувала велику кількість механізмів, для того, аби контролювати соціум, одним із них було кохання. Пояснювалось це тим, що в стані закоханості людина стає непокірною, вона може створювати «небезпеку» для держави та усього народу [2, ст. 30]. Так в романі Олдоса Гакслі, дітей з самого малечку привчали до того, що партнер потрібен лише для задоволення інстинктів.

Було виділено розуміння концепту свобода вибору на основі тлумачного словника, що життя з повною свободою вибору – це відсутністю гноблення, утиску та обмежень у політичній та економічній сфері, в індивідуальному чи суспільному житті. Так, було помічено в літературних текстах те, що головні та другорядні герої зазнавали обмеження, утисків і контролю у своїх діях. Вони були позбавлені повної свободи у власному виборі, як з політичних чинників (Іван Багряний «Тигролови», «Сад гетсиманський»), так з суспільних (Альберт Камю «Чума»).

Також, концепт «свобода вибору» в літературному дискурсі може розкриватись крізь філософські ідеї, як це було проаналізовано на прикладі творчості Альберта Камю. Французький романіст був мислителем, тому проблема свободи вибору в його романі висвітлюється в інтелектуальному контексті, базуючись все ж на художніх деталях.

Підсумовуючи концепт «свобода вибору» в літературному дискурсі, можна зробити висновок, що в творах ця проблема розкривається здебільшого за допомогою естетичних та художніх деталей. Автори використовують ландшафт, простір, час, почуття для того, аби реалізувати цю проблему. Що ж стосується жанру антиутопія, то свобода вибору та свобода особистісна загалом у героїв відсутня повністю. Як зазначає Л. Цьох, антиутопія, як літературний твір, зображує в різноманітних формах картину суспільного устрою, яка ґрунтується на спостереженнях автора та на запереченні утопічних ідеалів правлячої тоді влади [20, ст. 262-263].

1.3. Синтез біографічного та літературного дискурсу Джорджа Орвелла:

Врахування біографічних деталей Джорджа Орвелла є важливою складовою для дослідження творчого дискурсу письменника, оскільки в його романах він писав про те, що бачив та переживав сам. В своєму есе «*Чому я пишу*» Орвелл зазначав, що не можна оцінити мотиви письменника, не знаючи нічого про його ранній розвиток, оскільки тема його творчості визначається епохою, в якій він живе та в якій отримує своє емоційне становлення [25]. Завдяки своїм романам та есеям, зокрема «1984» та «*Колгосп тварин*», Орвелл став одним із найцитованіших та найшанованіших письменників XX століття [13, ст. 9]. Якщо взяти до рук будь-який із його творів, одразу можна захопитись манерою письма, сюжетами та «не вигаданими» історіями. Його майстерність здатна заволодіти прихильність кожного читача почуттям правдивості та тонким відчуттям описаних подій. Тому стає повністю очевидним те, чому літературознавці так зацікавлені цим письменником.

В цій частині роботи буде проведено дослідження того, як біографічні чинники вплинули на формування творчого дискурсу письменника.

Джордж Орвелл (справжнє ім'я Ерік Блер, англ. Eric Arthur Blair) – англійський письменник, який народився 25 червня 1903 року в Бенгалії на кордоні з Непалом. У той час Індія була частиною Британської імперії, батько майбутнього письменника, служив дрібним клерком в одному з департаментів індійської адміністрації, що наглядав за вирощуванням і переробкою опіуму. А мати майбутнього письменника походила з французької родини на прізвище Лімузен, яка займалась вирощуванням чаю в Бірмі [17, ст. 31]. Стосунки із батьком та матір'ю у Джорджа Орвелла кардинально різнились: якщо батько для нього був недоступний та замкнутий, то мати навпаки, жінка, яка його любила та опікала, а увесь сатиричний і бунтарський початок, що мав Орвелл, йшов саме від його матері, а не від батька [21, ст. 7]. Як зазначає Рік Томас у своїй книзі «*Черчелль та Орвелл. Битва за свободу*», свого батька маленький

Орвелл майже не бачив, аж до восьмирічного віку [17, ст. 31]. Проте його вплив на характер письменника був відчутний, оскільки віддалена постать батька постійно ввижалась із словами «Не можна», «Ні» або ж «Припини» [17, ст. 31]. Певно ці слова, з такого малого віку, могли породити в Орвелла підґрунтя негативного ставлення до імперського, тоталітарного режиму, що завжди обмежував у свободі вибору та прямо забороняв бути індивідуальністю.

Що ж до матері, Іди Блер, то вона мала значний вплив на формування характеру Орвелла, що яскраво помітно в його творах, оскільки досить часто жінок письменник зображував домінантними та мужнішими, ніж чоловіків, що не було притаманно епосі, в якій творив автор. До прикладу, в романі «1984», героїня *Джулія* була винахідливою, сміливою та рішучою. Вона вирішувала велику кількість проблем, з якими стикались герої: знала як дістати різні дефіцитні продукти, вигадувала те, як передати потрібну інформацію Вінстону та плани для таємних зустрічей із ним. Або ж якщо звернутись до роману «Бірманські будні», то можна помітити, що *місіс Лакерстін*, в порівнянні із містером Лакерстіном, була більш виважена, мудріша та винахідливіша, особливо це стосувалось моменту, коли вона допомагала Елізабет у пошуку гідного нареченого.

В той час, як Орвелл навчався в пансіоні, школі Святого Кіпріана, він дізнався що таке несправедливість і те, що живе в світі, де неможливо бути хорошим. Майбутнього письменника жорстко карали, шмагали різками, одним словом, не соромились застосовувати тілесні покарання. Оскільки він був із небагатої родини та учнем-стипендіантом, з боку адміністрації школи до нього завжди було упереджене ставлення, а прояви доброчинності та похвала абсолютно відсутні. Лише діти із заможних сімей могли бешкетувати та не були за це покарані. Як зазначає Рік Томас, майбутній письменник спершу намагався бунтувати проти цього несправедливого ставлення до нього, не боявся висловлюватись та діяти, але адміністрація школи жорстоко придушувала та

карала цей вияв вільного вибору для своєї свободи [17, ст. 32]. Коли Орвелл закінчив школу, він усвідомив два життєві правила – сильні завжди перемагатимуть слабків, а будь-яка справа, за яку він візьметься, все одно провалиться [17, ст. 32]. З цього етапу його життя, можна зробити висновок, що диктатура школи і придушення особистості «не вигідних» їм дітей, лише підкріпили майбутню ненависть до тоталітарного режиму.

Після навчання в школі молодий Орвелл вирішив піти до Індійської колоніальної поліції, де він був відряджений до Бірми. Проте верхівці поліції він не подобався, тому майбутнього письменника відправили до міста Ката, що знаходилося на північному кінці Бірманської залізниці, в 129 кілометрах від Китаю [17, ст. 33]. Як зазначає Томас Рікс, саме в цьому віддаленому містечку Орвелл змужнів і там почали формуватися його переконання, які визначали подальшу творчість письменника. Тобто в цей момент почав формуватися справжній Джордж Орвелл, яким він став наприкінці 1930-х років та яким його знає світ нині. А також, як зазначає Ростислав Семків, життя поліцейського, яке Орвелл прожив у Бірмі, перетворило його з правовірного британського підданого на скептика імперії, який почав прагнути до більш ліберального світу [29].

Мотиви автобіографічності в романах Джорджа Орвелла також можна помітити у тому, що своїх головних персонажів, прототипом яких був сам письменник, він зображував хворобливими чоловіками, які не могли похизуватись міцним здоров'ям або ж гарною фізичною формою. Це яскраво простежується на прикладі *Вінстона Сміта*, головного героя роману «1984». У нього була маленька щупла фігура, на правій нозі варикозна виразка, штучні зуби, його мучила печія та безсоння. Головний герой роману «Бірманські будні» *Флорі* мав хворобливо-жовтуватий відтінок шкіри, з обвислими щоками та почорнілими колами навколо очей; на лиці у нього була велика родима пляма: «Через темно-синій колір пляма швидше нагадувала свинець, і тому здавалося, що лівий бік обличчя побитий, і це додавало йому

хворобливого вигляду» [13, ст. 32]. Джордж Боулінг, з роману «Ковток повітря», теж часто згадував, що має зайву вагу та зубний протез. Сам Орвелл мав слабкі легені та страждав через це протягом усього життя, оскільки часто хворів на бронхіт, та й помер він від легеневого туберкульозу [7, ст. 146].

Літературна кар'єра Орвелла розпочалась з того моменту, коли світ побачив його дебютний роман «У злиднях Парижа і Лондона» в 1933 році. Цей етап його життя пов'язаний із ліберальними, навіть дещо марксистськими політичними поглядами. Після служби в бірманській колоніальній поліції та повернення до Англії, Орвелл відчував провину за те, що був причетний до роботи деспотичної імперської машини [13, ст. 9]. Написання цієї книги, було принципово важливим етапом не лише в літературному дискурсі, а й загалом у житті письменника, адже цей твір можна назвати певною реабілітацією для нього. Навмисне занурення в життя волоцюги, виживання за допомогою випадкових підробітків та харчування відходами допомогло торкнутись дна суспільства, відчути на собі соціальну нерівність. Саме тоді Орвелл вперше захворів на пневмонію [17, ст. 38]. Цей твір мав велике значення в його пошуку самого себе як письменника.

Дуже влучно підкреслив Томас Рікс, що Орвелл мав дуже чутливий нюх, і в більшості романах можна помітити те, що за допомогою запаху він виражає свою прихильність більше до природного світу, а суспільство його навпаки лякає [17, ст. 42]. До прикладу, цей елемент присутній в романах «Бірманські будні», «У злиднях Парижа і Лондона» та «1984». В них, за допомогою запаху, він описує свою огиду до населення Бірми або ж Парижу, а скотоферма, в «Колгоспі тварин», мала для нього навпаки більш приємний аромат.

В 1930-х роках Орвелл починає ставати, як зазначає Ростислав Семків, *non-fiction writer* – створює тексти, що базуються на його власному досвіді та наближається до літератури фактів [29].

У 1936 році наступив переломний момент у житті Джорджа Орвелла, а саме тоді, коли він вирушив до Іспанії. Те, що відбувалось під час подій

громадянської війни: доноси, репресії, наклепи про зрадників, масштабна пропаганда тоталітаризму, переслідування – усе це Орвелл показав в найбільш відвертій публіцистичній праці **«Данина Каталонії»**. Певно, що саме події в Іспанії мали потужний вплив на формування літературної цілі у письменника, оскільки після цієї документальної праці пізніше почала з'являтися потужна алегорична та символічна проза [29]. Він віднайшов свій стиль, свою мету, чому та для чого пише – його методом стало відкриття фактів та розповідь про них, оскільки тогочасні можновладці майже завжди намагались спотворити правду.

Під час перебування в Іспанії, Орвелл познайомився з бійцями інтернаціонального легіону, а саме з добровольцями, які приїхали з радянського союзу. Його злякала фанатична прихильність до ідеології радянських людей і сформувались сталі політичні переконання про демократичний соціалізм [29]. Він відходить від ідей «лівої» течії та усвідомлює що таке подвійна політична гра.

Як було уже зазначено, у Джорджа Орвелла був чутливий нюх, тому під час його перебування в Іспанії, коли він вперше побував у зоні бойових дій, то одразу зазначив про своєрідний сморід, який там був: *«Зараз ми перебували близько до лінії фронту, відтак відчували характерний запах війни – для мене це запах екскрементів і зіпсованої їжі»* [17, ст. 74].

Джордж Орвелл протягом свого життя писав багато есе на абсолютно різноманітні тематики. Так в 1945 році він написав своє чергове есе з політичними дискусіями – **«Ти і ядерна бомба»**.

В цій невеликій роботі письменник розповідає про свій страх – те, яке майбутнє чекає на світ, якщо створення ядерної бомби було б дешевим процесом. Оскільки така зброя недоступна кожній державі, як от наприклад звичайна рушниця, то з ядерною бомбою сильна країна стає ще сильнішою, сильний диктатор отримує ще більше влади, а вплив на масу стає набагато легшим. Люди, що перелякані ядерною загрозою, можуть пробачити

найжахливіші гріхи можновладця, дозволять урізати їхні права. *«Атомна бомба може завершити процес, позбавивши експлуатовані класи та народи сил для повстання і водночас поставити тих, хто володіє бомбою, на основу військової рівності»* [26, (власний переклад)].

Як зазначає Ростислав Семків, свій страх Орвелл яскраво передає в двох найвідоміших творах – **«1984»** та **«Колгосп тварин»**. Тексти, що представляють літературу фактів, навіюють невимовний жах та сповна розкривають картину, де активно розвивається та займає домінуючу позицію тоталітарний режим.

Отже, проаналізувавши зв'язок біографічних чинників, було помічено беззаперечний вплив життєвих обставин на літературний дискурс Джорджа Орвелла. В художніх текстах яскраво прослідковуються біографічні деталі з життя автора, що дає змогу більш детально розкрити погляди Орвелла, як вони сформувались та що на це впливало.

Протягом життя, письменник зазнавав контролю та утиску з боку правлячої верхівки і в політичній, і в соціальній, і в культурній чи духовній сферах. Це мало вплив на те, що в літературних працях здебільшого основною темою було прагнення персонажів до свободи в усіх її можливих проявах. Постійна боротьба письменника, починаючи від батька, закінчуючи системою тоталітарної держави зробила з Джорджа Орвелла чоловіка з сталими політичними поглядами, впевненими прагненнями та бажанням особистої волі, де є можливість робити власний свідомий вибір.

Постійний контроль деспотичної системи відчутний майже в кожній праці Орвелла, в них відтворений її негативний та пагубний вплив на самого письменника, на суспільство, на кожну людину, що прагнула до індивідуальності. Концепт свободи вибору Орвелл розкривав крізь своїх автобіографічних героїв, яким ця свобода вибору була недоступна з тих чи інших причин. Важливими є художні деталі, за допомогою яких автор

розкриває повну картину людини, що прагне до свободи в умовах тоталітарної держави.

ДРУГИЙ РОЗДІЛ: Реалізація концепту «свобода вибору» у творчості Джорджа Орвелла:

2.4 Подавлення власного снобізму в романі «Бірманські будні»:

Часто Джорджа Орвелла вважають автором одного або двох текстів, адже в умовах російсько-української війни його роман-антиутопія «1984» та алегорична притча «Колгосп тварин» набули великої актуальності. Беззаперечно ці твори заслуговують всієї тієї уваги та великої кількості досліджень, якими кишить світова мережа, проте романістика письменника значно ширша, аніж та кількість робіт, яка відома більшій частині поціновувачам Орвелла.

Насправді ж, за своє короткотривале життя, Джордж Орвелл написав дев'ять романів (це лише ті, які не знищив сам письменник), велику кількість публіцистичних творів, рецензій, інтерв'ю, а також лірику і навіть п'єси [21, ст. 14]. Тому вважати його автором двох книг цілком хибне та нерозумне рішення. В цій роботі буде проведено аналіз художніх текстів, а саме романів, які були написані в різний період його життя – «Бірманські будні» (1934), «Данина Каталонії» (1938), «Ковток повітря» (1939) та «1984» (1948).

Роман «Бірманські будні» - твір раннього періоду творчості Орвелла, вперше побачив світ в 1934 році, тоді, коли автору вже було тридцять років. Цей твір письменник написав після того, як прожив п'ять років в Братинській колонії в Бірмі, де проходив службу в колоніальній поліції в період з 1922 по 1927 рік.

«Бірманські будні» – твір, який занурює читачів у власні переживання Орвелла, який показав суспільству «ширу й убивчу критику колоніального режиму на підставі особистого досвіду» [13, ст. 8]. Як зазначає Томас Рікс, цей роман радше можна назвати мемуарами, а не художнім текстом, яскравий приклад літератури фактів, оскільки сюжет відображає ті події, які переживав сам автор [17, ст. 32].

Перебування на службі в Бірмі мало великий вплив на формування життєвих та політичних принципів письменника. До Британської Індії Орвелл приїхав зовсім юним, у віці дев'ятнадцяти років, але що саме спонукало його до цього рішення сказати важко. Письменника не можна було назвати людиною, яка здатна на те, щоб запроваджувати якусь законність, а тим паче бути тим, хто пригноблює населення колоній [17, ст. 32]. Проте, колоніальна поліція – це саме той орган влади, робота якої полягає у пригнобленні, контролю та утиску прав і свободи людей. Як зазначав Орвелл у своєму есе «Застрелити слона», як поліцейського, місцевого населення Бірми цькувало його, він був для них певною мішенню і коли це було можливо, бірманці насміхались та ображали письменника [24].

Період життя Джорджа Орвелла в Бірмі можна охарактеризувати як несвідомий вияв снобізму. Його соціальне походження віщувало життя гідного сина Британської імперії [13, ст. 8]. Та, на щастя, йому не були притаманні характеристики людини, що прагне бути причетною до системи насильницького правління, та все ж прив'язка до колоніальної поліції показала, що в цей період письменник все ще дотримувався правил престижного кола. Можливо, саме після нестерпного життя в школі Святого Кіпріана він прагнув відчути особисто, як це бути тим, хто наділений владою, тим, хто належить до правлячого верства населення, як воно – опинитись на боці сили [17, ст. 32].

В романі «Бірманські будні» Орвелл відтворив своє розчарування в політиці колонізатора за допомогою головного персонажа Флорі, який потрапив в пастку тоталітарної системи, що руйнує індивідуальність в людині.

Флорі належав до привілейованого класу суспільства, оскільки він був англійським джентльменом. Він мав право відвідувати європейський клуб – чи не єдина розвага для білої людини, яка жила в колонії Британії. В якийсь момент, адміністрація клубу видала наказ, про те, що членам клубу потрібно прийняти представника місцевого населення: *«Оскільки до членів нашого клубу до сьогодні не належить жоден представник азійського походження, на підставі інформації, що опубліковано в офіційній урядовій пресі, згідно з якою британські клуби повинні рівнозначно приймати до своїх лав як європейців, так і мешканців Сходу, адміністрація клубу вважає за потрібне розглянути питання впровадження цієї практики в Чаутаді»* (з англійської переклала Оксана Гордієнко) [13, ст. 39]. Окремі члени клубу, такі як Елліс та містер Лакерстін були категорично проти того, щоб приймати бірманця до свого осередку, а от думка Флорі була неоднозначна. Головний герой роману приятелював із місцевим лікарем Верасвами, що можна визначити як головний аспект прояву свободи вибору в діях Флорі.

Флорі – персонаж, що не викликає приязні до себе, вічно невдоволений, боязкий, непевних ліберальних поглядів, у своїх діях та думках не постійний, часто помітно те, що чоловік вагається між тим, щоб звільнитись від впливу системи чи все ж підкоритись їй. Особиста боротьба з владою найяскравіше розкривається саме в дружбі із лікарем. Протягом роману помітна його велика прихильність до Верасвами, він полюбляє розмовляти з ним, цінує його та час, проведений разом: *«...яка ж насолода опинитись тут після цього бісового клубу. Щоразу, коли приходжу до вашої гостинної оселі, відчуваю себе священником, який збився зі шляху праведного й потайки приводить додому хвойду. Який чудовий відпочинок від них...»* (з англійської переклала Оксана Гордієнко) [13, ст. 57]. Здається, що саме в цьому моменті, могло б бути

феєричне подолання власного снобізму та виявлення своєї відрази до британського колоніального суспільства, адже в розмовах з лікарем Флорі виказує своє невдоволення щодо місії білих людей. Він вважає, що англійці прийшли на землі Індії лише для того, аби грабувати і хоч процеси модернізації та цивілізація країни неминучі, та через колонізаторство руйнується уся бірманська національна культура: *«Але ми не цивілізуємо вас, а лише трохи струшуємо з вас пил»* (з англійської переклала Оксана Гордієнко) [13, ст. 63].

Проте, під час дії всього роману, в головного героя виникають сумніви, щодо правильності свого рішення підтримувати дружній зв'язок з лікарем Верасвами. Членів клубу можна виділити як представників тоталітарної системи, що придушує свободу не лише місцеве населення Бірми, а й представників привілейованого класу. Бірманці – представники пригнобленої верстви населення, над якою встановлений контроль, які не мають права на власний вибір. Флорі – чоловік, який опинився між цією системою та пригнобленим суспільством. В цьому аспекті розкривається концепт свободи вибору в романі – Флорі свідомо обирає дружбу з бірманцем, він усвідомлює ризики та наслідки, проте все одно підтримує зв'язок зі своїм другом. Але в кінці роману, ми бачимо, що система подавлює його, вона обмежує свободу вибору героя за допомогою психологічного тиску – осуд членів клубу, відверта огида з боку Елізабет щодо захоплення Флорі бірманською культурою та публічне приниження чоловіка за допомогою його колишньої коханки Ма Хла Мей.

Флорі не в змозі протистояти системі, не в змозі допомогти лікарю стати одним із членів в клубу, не в змозі навіть продовжити дружбу з ним. В кінці роману головний герой покінчив своє життя самогубством, тим самим зрікся дружби та знищив добре ім'я лікаря Верасвами. Будь-який вияв вільного вибору жорстоко та нещадно присікався. На прикладі цього епізоду, ми бачимо, що у Флорі був відсутній контроль над ситуацією та знання щодо того,

що відбувається, тому вияв свободи вибору, за критеріями Арістотеля був неможливий.

Ненависть до імперської машини в Джорджа Орвелла та в головного героя роману можна схарактеризувати, як вияв свого бажання подолати власний снобізм. Флорі був прихильним до місцевого населення Бірми, що було зовсім не притаманно для англійця: *«Коли Флорі розповідав про тубільців, то майже завжди нахвалював їх. Годинами міг захоплено торочити про бірманські звичаї та дивовижні особливості східного народу»* (з англійської переклала Оксана Гордієнко) [13, ст. 154]. У розмовах про бірманську культуру, Елізабет Лакерстін, дівчина, до якої залицявся Флорі, не відповідає такою ж прихильністю до бірманців. Як зазначає Томас Рікс, її ставлення до нього стає лагіднішим лиш тоді, коли чоловік поводить себе як «справжній представник імперії» [17, ст. 34]. Але ця імперіалістська частина викликала в Флорі відразу, цим самим, він несвідомо намагався відсторонити себе від приналежності до системи.

Сам Джордж Орвелл, в своєму есе «Застрелити слона» зазначав, що він вирішив для себе, що імперіалізм – це зло та прагнув чимшвидше покинути свою роботу, адже він був більш прихильним до бірманців і повністю проти їх поневолення, але ці думки були таємні й теоретичні [24].

Можна зробити висновок, що подолання власного снобізму в романі «Бірманські будні» присутнє, а відображається воно в намаганнях героя відсторонитись від поглядів правлячої верхівки, в бажанні робити власний вибір у тому, яке коло спілкування обрати, якою культурою захоплюватись, які політичні погляди розділяти. Але, як це притаманно літературі західних письменників, успішним це подолання не було. Деспотична система підпорядковує собі людей будь-яким чином, в романі це виявляється самогубством головного героя. Та найважливіше те, що імперська машина губить абсолютно кожного, хто намагається їй перечити, адже Флорі та члени

Європейського клубу англійці, а не просто місцеві мешканці Бірми, проте всі вони наприкінці роману були понівечені колоніальною системою.

Що ж до самого Джорджа Орвелла, то його особиста боротьба мала досить успішний результат. Як уже було зазначено, після його перебування в Бірмі, письменник був пригнічений своєю причетністю до колоніальної системи, тому він спокутував свою провину, вештаючись Англією в ролі волоцюги. Згодом він рішуче змінив свої політичні погляди та від правовірного служителя імперської системи перейшов до ліберальних поглядів, зі скептичними відношенням до імперії.

В есе «Застрелити слона» Орвелл зазначав, що *«я зрозумів, що коли біла людина стає тираном, вона знищує свою власну свободу»* [24]. Згідно з Томасом Ріксом, цей висновок рівнозначний запереченню власного досвіду роботи в британській колонії [17, ст. 37]. А також, рівнозначний подоланню власного снобізму в житті самого письменника.

2.2 Складність свободи вибору в неоднозначній ситуації за романом

«Данина Каталонії»:

Іспанія 1936 рік – період життя, який можна охарактеризувати, як найбільш впливовий та найважливіший в політичних поглядах Джорджа Орвелла. Як зазначає Томас Рікс, формально письменник прибув до Барселони, аби написати твір про громадянську війну, але був настільки захоплений атмосферою та настроєм суспільства, що рішуче приєднався до них [17, ст. 72]. Робітнича партія марксистської єдності – це ультраліве угруповання, яке боролось із фашизмом диктатора Франко, саме до цієї партії приєднався письменник.

В своєму есе «Свобода преси» Орвелл написав, що *«якщо свобода взагалі щось означає, то це означає право говорити людям те, що вони не хочуть чути»* [27]. Як зазначає Пітер Ланг, Джордж Орвелл завжди прагнув до того, аби

дізнаватися правду, боровся за неї та за свободу, проти пропаганди та спотворення реальності [28, ст. 71].

Роман «Данина Каталонії» (1938) – перша велика праця Джорджа Орвелла, яку теж, як і «Бірманські будні» можна назвати радше мемуарами в художньому стилі. Книга, в якій показано усі вади війни і те, що це зовсім не романтичний процес, а повний нудьги, голоду, холоду з абсолютною руйнацією як людських, так і технічних ресурсів. *«Щойно ми скинули свої речові мішки й навколішки вибрались з окопу, почувся ще один постріл, і один з дітлахів нашого батальйону побіг геть від бруствера, з обличчя йому юшила кров. Він вистрілив так, що розірвало затвор гвинтівки. Уламки патронної гільзи пошматували шкіру на його голові. Це було перше поранення, до того ж спричинене самим солдатом»* (з англійської переклала Ірина Савюк) [14, ст. 23-24]. Жахливий досвід цієї революції мав великий вплив на Орвелла і саме тому, він вирішив розповісти те, що приховують – правдивий погляд на громадянську війну в Іспанії.

Довгий період часу роман піддавався цензурі та не видавався, адже Орвелл описував усе те, що бачив на власні очі, відверто критикував політику іспанських комуністів, а також був налаштований проти сталінізму. Книгу часто пропонували «відшліфувати», тобто замінити певні назви предметів та явищ на інші і цей процес дуже перегукується із поняттям «новомова» з роману «1984», де мовою маніпулювали, обмежували знання людини щодо ситуації, що відповідно обмежували її свободу вільного вибору [28, ст. 78].

Концепт свободи вибору в умовах війни Джордж Орвелл розкриває за допомогою духу піднесеності у революціонерів, який був відчутний з перших сторінок роману. У цій великій кількості мотивованого суспільства відчувалось бажання до дій, свідомий вибір своєї віри та політичних поглядів: *«Окрім того, люди вірили в революцію та світле майбуття, сподівалися, що настала доба рівності й свободи. Кожен намагався поводитися, як людина з*

гідністю, а не як гвинтик капіталістичної машини» (з англійської переклала Ірина Савюк) [14, ст. 8].

Події роману, тобто основна сюжетна лінія – це життя солдатів в умовах війни. Після того, як ополченці відправились змінити побратимів на позиціях, Орвелл розкриває сутність війни. Він описує те, що у солдат був дефіцит військового знаряддя, видавали старі рушниці, не було мап та спорядження, а боротьба з ворогом спершу була майже відсутня, адже активні бойові дії відбувались дуже рідко: *«Проти кулеметів та без артилерії можна було зробити лише три речі: окопатися на безпечній відстані, скажімо, метрів за чотириста, або просуватись по відкритій місцевості й зустріти смерть, або продовжувати робити нічні вилазки, які, однак, не здатні змінити ситуації. Отож, лишався вибір між бездіяльністю та самогубством»* (з англійської переклала Ірина Савюк) [14, ст. 36].

Очікування персонажа від війни були абсолютно протилежні реальності. Те, що чекало на героя роману і те, що він побачив на власні очі, можна прирівняти до абсурду, тому тут варто згадати про філософію абсурдизму Альберта Камю. Головний герой прийняв абсурдністю ситуації, він не капітулював перед нею – не обрав самогубство – при цьому бунтує, але не сподівається на абсолютну перемогу над фашизмом. Свобода його вибору репрезентована в абсурдності ситуації.

В певний момент роману, автор звертається до політичних чинників, які вплинули на початок цієї війни. Він зазначав, що не цікавився метою та ідеями за які воює, не міг твердо сказати мотивацію чому вступив саме в лави РПМС: *«Мені здавалося нісенітницею те, що люди, які борються за своє життя, діляться на різні політичні партії. Моя позиція була такою: чому не можна відкинути всі ці політичні дурниці й просто воювати?»* [14, ст. 51]. Саме в цьому епізоді розкривається «антифашистська» позиція, яку нав'язувала англійська преса, з метою не дати людям усвідомити справжню суть війни. В цьому моменті відбувається початок формування політичних поглядів

ліричного героя, адже він усвідомлює, що ті, хто боровся проти фашизму, проти Франко, насправді ж боровся не за ідеї демократії для своєї країни.

Як уже було зазначено раніше, саме після подій в Іспанії в Джорджа Орвелла сформувались сталі політичні погляди. Він відійшов від «лівих», усвідомив те, що насправді тоді відбувалась війна не за демократичні цінності, а за політичні погляди прихильників течій, які вели подвійну гру. Орвелл дійшов до висновку, що *«комуністична партія, за якою стояла Радянська Росія, кинула всі свої сили на недопущення революції»*, вона знищувала всі антикомуністичні осередки, від РПСЄ до соціалістів [14, ст. 55]. Значна частина книги, це роздуми письменника про долю соціалістичного руху та лицемірство радянського комунізму, також він висловлював відразу до мотивів війни та методів її пропаганди.

Рішення письменника приєднатись до лав ополченців можна охарактеризувати як реалізація свободи вибору, адже він сам обрав підрозділ та ідеї, за які буде воювати. Але, свобода його вибору обмежувалась інтересами правлячої верхівки та її опозиції, це була лише бутафорна можливість робити свій вибір. Як зазначив Томас Рікс, 20 червня було остаточне знищення Радами РПСЄ: почались політичні переслідування, розстріли, знищення тих, хто симпатизував робітничій партії [17, ст. 80-81]. Тоталітарний контроль, встановлений комуністами, обмежував свободу суспільства в діях, рішеннях та думках. Отже, проблема свободи вибору в неоднозначній ситуації не могла бути присутня, оскільки герой роману був введений в оману, як і кожен, хто намагався протистояти владі, а події революції – це лише результат політичної гри, справжня сутність якої приховувалась від суспільства.

2.3 Втеча від реальності як вияв свободи вибору за романом «Ковток повітря»:

Бурхливі події, які пережив Орвелл під час свого перебування в Іспанії, його наповнили враженнями, він стверджував, що хоче, аби політичне письмо стало

видом мистецтва [21, ст. 29]. Саме тому, Орвелл почав працювати над своїм новим романом «Ковток повітря» (1939). Не рідко можна побачити, що цей твір називають своєрідним приквелом до роману «1984».

Літо 1939 року Орвелл провів у котеджі в Гертфордширі, пораючись у саду, займаючись доглядом за курчатами й качками, займався риболовлю, в той час, як світі витала в повітрі, розмовах, думках війна [17, ст. 89]. Двадцять четвертого серпня дружина письменника відвідала воєнне міністерство, після чого повернулась «з враженням, що війна майже неминуха» [17, ст. 89]. Це складний період очікування такої масштабної та кровопролитної події, а після революції в Іспанії, Орвелл ще більше побоювався війни, бо знав, що переможуть або фашисти, або комуністи-фашисти [21, ст. 29]. Саме ця метушня, роздуми над потенційною війною, нав'язливі передвоєнні настрої Орвелл описує в своєму новому художньому творі. Проте, якщо в романі «Данина Каталонії» основною лінією є розповідь про воєнні дії, революційні настрої суспільства та головного героя, то в романі «Ковток повітря» ці передвоєнні настрої – лише тло, на фоні якого розкривається основна сюжетна лінія.

Роман «Ковток повітря» – це розповідь про звичайного англійця, представника середнього класу Джорджа Боулінга та його екзистенційну кризу, що розвинулась на передодні Другої світової війни. На прикладі страждань головного героя твору письменник розповідає про страх втрати індивідуальної свободи. Джордж Боулінг страждає від суспільних змін, що відбуваються в його житті та країні, тому він вирішує здійснити свою дитячу мрію – повернутись до Бінфілда, аби ввійти в потаємному ставку велетенську рибину.

Як зазначає Томас Рікс, в серпні 1941 року Орвелл розпочав свою роботу в службі іноземного мовлення BBC та понад два роки був прямо залучений до потужної пропагандистської машини [17, ст. 146]. Також варто згадати іще раз те, що в романах письменника часто зустрічались певні автобіографічні

мотиви. Тому епізод із риболовлею можна виділити саме як елемент з біографії Орвелла, оскільки в відпустках під час служби на BBC, чоловік полюбляв рибалити, це було його улюблене хобі [17, ст. 148]. В романі письменник приділяє значну частину часу для того, аби розповісти про процес підготування до риболовлі, описати вудочки та приманки для риби, різноманітні тонкощі цього ремесла, яке було відрадою для Джорджа Боулінга: *«Повертаючись подумки в минуле, я не можу згадати нічого, що б надихало мене так само, як риболовля. Решта здається чимось не надто важливим, навіть жінки. Якби постав вибір: будь-яка жінка у світі і сазан вагою в десять футів, я б вибрав останнє»* (переклала з англійської Тетяна Кирилюк) [15].

Аби здійснити свою дитячу мрію, головний герой просто тікає від реальності та від проблем, він не говорить про свої наміри навіть родині. Цей епізод можна охарактеризувати як своєрідний вияв свободи власного вибору. Джордж Боулінг страждає від урбанізації, йому важко жити в монотонному світі, він розчаровується у тому, що відбувається навколо нього, тому вірить, що вибір втекти у світ дитячих мрій – це те, що врятує його. Місце, де провів своє дитинство головний герой асоціювалось з чимось спокійним, ідилічним та простим: *«А тоді, відразу після чаю, шалений ривок на велосипедах до Чемфордського пагорба, а звідти вниз до річки, аби встигнути порибалити бодай годину, доки не сіло сонце. Тихий літній вечір, ледь чутні сплески, що долинали від загати, кола на воді, комахи, що мало не жеруть тебе живцем, і табунець яльця, що в'ється біля гачка, та ніяк не клює. З яким захопленням я вдивлявся у чорні спинки тих рибин, сподіваючись і благаючи Бога (так, я буквально молився), щоб одна із них проковтнула приманку, доки все довкола не огорнули сутінки»* (переклала з англійської Тетяна Кирилюк) [15]. Проте, ця втеча не принесла позитивного результату, хоч для Джорджа Боулінга цей варіант, був єдиним, який зміг би зберегти його індивідуальну свободу, свободу робити власний вибір, не обмежуючись правилами та законами війни, не зазнавати утиску і відчувати себе вільним.

Спершу, герой був щасливий, адже місце його дитинства зовсім не змінилось: *«Зупинився, щоб краще роздивитися гай. Дерев ані трохи не змінилися. Залишивши авто на узбіччі біля крейдяного кар'єру, я вийшов і далі пішов пішки. Усе як раніше!»* (переклала з англійської Тетяна Кирилюк) [15]. Проте, вибір втекти від реальності в ідилічне минуле зазнав краху, надія на щасливе повернення до минулого виявилась ілюзією, оскільки, повернувшись до Бінфілда, Джордж не побачив того озера, яке так його приваблювало, на його місці була лише смітєва яма з купою бляшанок: *«Ось і він. Мій ставок. Вони викачали з нього всю воду — на його місці залишилася велика яма (футів двадцять-тридцять завглибишки), яка наполовину вже була заповнена консервними бляшанками»* (переклала з англійської Тетяна Кирилюк) [15]. Джордж промовляє фразу *«Ковтнути б повітря! Але й повітря більше немає. Всі ми опинилися у помийній ямі, і купа сміття в ній сягає аж стратосфери»* – в цьому моменті розкривається сутність того, що війна забирає абсолютно будь-яку свободу в людину, вона не зможе втекти від неї, адже та поглине і зруйнує усе, що раніше приносило задоволення або ж належало виключно індивіду (переклала з англійської Тетяна Кирилюк) [15].

Для Орвелла, учасники війни з обох сторін були фашистами, які воювали за власні політичні бажання, а не за мир і добро для країни. В цих поглядах було відсутнє таке поняття, як демократія, а присутні лише контроль, репресії, насадження ідеалів і деспотичність правлячої верхівки. Представники комунізму мало чим відрізнялись від фашистів, так на лекції в одному клубі Джордж Боулінг побачив лише потужну пропаганду, яка лилась з вуст лектора і все, що чув герой це: *«Жахливі звірства... Мерзенні спалахи садизму... Гумові кийки... Концентраційні табори... Люте переслідування євреїв... Повернення до темних віків... Європейці... Ми маємо вжити заходів, поки не пізно... Всі небайдужі мають повстати... Альянс демократичних націй... Жорстка позиція... На захисті демократії... Фашизм... Демократія... Фашизм... Демократія»* [15]. Усе, що говорив лектор, зводиться до такого ж самого прояву фашизму та тоталітарного правління, яке забирає право на власні

думки, людина повинна мислити так, як це потрібно партії. Зробити вибір не думати так як комуністи, не вірити в те, що вірять вони варіант не можливий. В цих словах можна помітити беззаперечний зв'язок із двома хвилинами ненависті, про які Орвелл напише в своїй антиутопії «1984» [21, ст. 31].

В цьому романі ми бачимо те, що письменник показав, що можливість бути вільним відсутня. Як би людина не намагалась втекти від реальності, вона все одно нахабно вдирається в її життя, встановлює власні правила та контролює дії, думки, бажання, а життя людини, перестає належати їй.

2.4 Свобода вибору в тоталітарній державі за романом «1984»:

Роман-антиутопія «1984» (1948) – можна назвати вершиною творчого шляху Джорджа Орвела, оскільки в ньому він втілює усе, що напрацьовував роками для свого письменницького хисту. Нині, цей твір користується неабиякою популярністю, існує велика кількість досліджень, як філологічних, так і політичних, соціологічних, філософських. В цьому романі створене ідеальне тоталітарне суспільство, в якому гармонічно поєдналися риси двох диктатур – фашизму та комунізму [9, ст. 140].

До моменту створення роману, Джордж Орвелл уже сформував остаточно свої політичні погляди та навчився застосовувати свій журналістський хист для створення художньої літератури фактів.

Основна сюжетна лінія роману відбувається в тоталітарній державі Океанія, якою керує Партія на чолі із Старшим Братом. Океанія – це одна із трьох держав, що утворилась внаслідок численних воєн та революцій. Вінстон Сміт, головний герой роману, працівник Міністерства Правди, який займається документацією, а саме тим, що підганяє минуле під сьогодення: *«одну частину минулого треба було зберегти, іншу – фальсифікувати, а третю – знищити вщент»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 44].

З перших рядків Орвелл розповідає читачу про місце, в якому відбуваються події роману і тут прослідковується мотив закритого простору, який

притаманний жанру антиутопії. Простір в «1984» обмежується завдяки декільком чинникам і перше – це час. Вінстон Сміт веде щоденник, у якому записує свої думки, які не можна промовляти в голос. Під час одного із записів, чоловік усвідомив, що він не впевнений в тому, який сьогодні день та рік, він не розумів чи живе в майбутньому, теперішньому чи минулому, часові рамки його життя та життя усіх жителів Океанії були розмиті, оскільки «правда» змінювалась під вимоги влади: *«Він не був упевнений, що тепер 1984 рік. Найшвидше, рік правильний, тому що Вінстон був переконаний: йому тридцять дев'ять років, і народився він 1944-го або 1945-го. Проте все ж таки визначити точну дату важко, завжди був ризик помилитись на рік або два»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 9].

Другий чинник – це пропаганда. Держави, які утворились, ворогували між собою, а війна між ними ніколи не вщухала, але навіть в тому із ким воює його держава Вінстон не був впевнений: *«Партія каже, що Океанія ніколи не укладала союз з Євразією. Він, Вінстон Сміт, знає, що Океанія була в союзі з Євразією всього чотири роки тому. Але де це знання було зафіксоване? Тільки в його розумі..»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 36]. Океанія, завдяки потужній машині пропаганди, нав'язувала суспільству думку, що їхня держава – це місце з ідеальним суспільним устроєм, що тут панує рівноправ'я та створені найкращі умови для життя, чого не можна сказати про інші країни.

Лише з цих двох аспектів, можна побачити, що реальність завжди підганялась під потреби Партії, існувала лише одна правда, але вона постійно змінювалась. Думати якимось інакше, не так як думає Партія це був злочин – мислезлочин. Після подій в Іспанії, у Джорджа Орвелла була ціль – розповідати світові правду, тому у романі ми бачимо правдивий погляд на те, що в тоталітарній державі існує лише одна правда і це правда влади.

Проблема свободи вибору в цьому романі займає чи не основне місце, оскільки в державі, система правління якої визначається тоталітаризмом, обмеженнями, утисками та контролем, не можливо оминати те, що свобода в усіх її проявах

присутня лише ілюзорно. Так можна виділити декілька епізодів, в яких головний герой нібито робить певний вибір, де він чітко бачить два або більше варіантів та вирішує до чого йому краще схилитись, але все ж вибору як такого немає.

Перший епізод із проявом свободи вибору відбувся тоді, коли Вінстон вирішив завести щоденник: *«Вінстон виріши вести щоденник. У принципі це не було незаконним (нічого незаконного не було взагалі, бо давно вже не було і самих законів), але якби когось спіймали за цим, то покаранням була б смерть або, щонайменше, двадцять п'ять років таборів»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 8]. У ньому він намагався завше говорити правду, ту, яку він бачить і знає особисто, записи робив лише в себе вдома, в одному місці, адже контроль людини відбувався перманентно: *«Вінстон так і стояв спиною до телеекрану. Так було безпечніше, хоча він добре знав, що спина теж могла викривати»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 5]. Герой розуміє те, що цей щоденник, ніхто, окрім поліції думок не прочитає, але він свідомо обирає продовжувати цю справу. Саме з цього моменту починається внутрішній бунт Вінстона проти тоталітарної системи. Як зазначає Світлана Кобута, герой дійшов висновку, що в цих умовах найбільшим проявом волі є право обирати те, у що вірити: *«Свобода – це можливість сказати, що двічі два – чотири. Якщо дозволено це, все інше випливає звідси»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 83].

Для антиутопічних творів притаманно керувати свободою суспільства за допомогою кохання. В романі «1984» кохання, як прояв почуттів було заборонене, а шлюб був потрібен лише для дітонародження. З раннього дитинства, людям прививалась думка, що статевий акт – це огидний процес, його спотворювали, а позбавляли статевий акт задоволення Міністерство Любові: *«У шлюбі визнавали тільки одну мету: виробляти дітей для служби державі»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 67].

Саме тема кохання стала ще одним каталізатором для Вінстона, аби в'яснити чи має він право на свободу та на власний вибір. Джулія – кохана дівчина головного героя, яка належала до Молодіжної антистатевої спілки, була фанатиком своєї справи, але найголовніше те, що вона вміла брехати. Добре розвинені навички приховування своїх справжніх емоцій допомогло Вінстону та Джулії відокремитись від постійного контролю Партії. Вони відвідували галявину, де було безпечно, мріяли про те, що разом потраплять у Братство та зможуть одного дня звільнитись від тотального контролю нищівної системи: *«Допоки ми не на галявині – сказала Джулія – краще поводитись тихо»* (з англійської переклала Богдана Носенок) [16, ст. 122].

У романі Вінстон довго спостерігав за своїм однопартійцем О'Браяном, адже він відчував, що вони можуть мати щось спільне, а саме глибоку ненависть до Партії та віру у те, що Голднштейн існує: *«Доки вони дивились один одному в очі, Вінстон зрозумів – так, він зрозумів – О'Браєн думає про те саме, про що і він сам. Їхні думки передались один одному «Я з тобою. Мені зрозумілі твої переживання. Я знаю все про твоє презирство, ненависть, відразу. Не хвилюйся, я на твоєму боці»* [16, ст. 19]. Коли все ж Джулія та Вінстон об'єднались з О'Браяном, це їм давало надію на великі зміни, віру у те, що можна змінити суспільний устрій, але всі мрії були знищені системою. Безпечна галявина та будинок, в якому вони зустрічались виявились не таким безпечним, як вони гадали, адже за ними був постійний нагляд, кожен крок, рух та думка контролювалась Партією. Герой усвідомив те, що *«Член Партії з народження до смерті живе на очах у Поліції Думок. Навіть лишившись один, він не може бути впевнений, що він один. Де б він не був – спить або не спить, працює або відпочиває, у ванні чи в ліжку – за ним можуть спостерігати. Не тільки вчинок, але будь-яке, нехай найбезневинніше дивацтво, будь-яка нова звичка і нервовий жест, які можуть виявитись ознаками внутрішнього негаразду, неодмінно будуть помічені. Він не має свободи вибору ні в чому»* [16, ст. 212].

Події роману розвивались досить планомірно, протягом усього твору Вінстону давали можливість ненавидіти Старшого Брата, Партію та її устрій. У нього зародилась думка про те, що він має право на вибір, він може самостійно обирати те, що йому робити, що говорити, що думати та в що вірити. Проте, ця можливість була надана Партією. Вінстону та Джулії дозволили повірити у те, що є надія на перемогу, дозволили бунтувати та діяти проти держави, але врешті-решт, система їх убиває, вона знищує свідомість, «перевиховує» жахливими методами та підпорядковує собі.

Роль катівника в романі втілював головний ідеолог Партії – О’Браєн. Як зазначає М. Іконнікова, О’Браєн виконував лише інтелектуальне завдання – перебудувати свідомість людини, схилити до всепоглинаючої любові до Старшого Брата, яка повинна сформуватись не як сліпа відданість, а як «єдність слова, почуття і вчинку» [6, ст. 623].

Під час того, як Вінстон перебував у підвалах Міністерства Любові, його намагались змусити зрадити Джулію, оскільки головним критерієм свободи можна виділити внутрішню вірність своїм почуттям та переконанням, а якщо герой зрадить Джулії – він зрадить собі та буде підкорений [9, ст. 146]. Тоді, коли партійці залишали в спокої Вінстона, він часто роздумував над тим, що його спіткало та дійшов до висновку, що якщо зможеш *«померти в ненависті до них, тоді Ти – це і є свобода»* [16, ст. 284]. Проте, система нищівна та безпощадна, адже Вінстона в результаті зламали, його підпорядкували Партії, він зрадив своїм переконанням та почуттям, він зрадив Джулії.

Важливо також розглянути те, як свобода людини обмежувалася за допомогою мови. Як зазначає Д. Александров, така художня структура, як новомова, мала чітко окреслену ідейну направленість і наголошувала на значенні мови як один із механізмів управління [1, ст. 412]. Головний герой причетний буквально до спотворення сьогодення, оскільки його робота полягає у тому, аби підганяти зміст документів під вимоги держави.

Джордж Орвелл у додатках до роману написав про принципи новомови, яка була створена для того, аби «обслуговувати ідею АНГСОЦу, або англійського соціалізму, лексика якого поділялась на три клас» [16, ст. 302]. Ця новомова існувала для того, аби контролювати думки суспільства, звузити можливості для аналізу того, що відбувається та передбачити загрозу вербального протесту. Партія змінювала те, що могло негативно вплинути на «довіру» до Старшого Брата: *«документами можна було підтвердити правильність будь-якого передбачення Партії; жодної новини, ні єдиної думки, що суперечить потребам дня, ну існувало в записах. Історію, як старий пергамент, вискрібали начисто і писали заново – стільки разів, скільки потрібно»* [16, ст. 42].

Світ, в якому жив головний герой був повен абсурду, Вінстон намагався прийняти цей абсурд та жити із ним. За філософією Альберта Камю він намагався не лише прийняти абсурдність ситуації, а й вести свій бунт проти нього, проте допустився помилки у тому, що вірив в перемогу над ним. Ця помилка була зумовлена лише тим, що Вінстон жив в умовах деспотичного контролю, де знищували людину як індивідуальність. Отже, можна зазначити те, що концепт «свобода вибору» не може існувати в тоталітарній державі, адже суспільний лад такої країни сприяє абсолютній деградації суспільства.

Згідно з критеріями Арістотеля стосовно «свободи вибору», у жителів Океанії не було контролю та знання щодо ситуації, у них буквально забирали свободу та право на вибір того, що їм обирати, адже Партія уже обрала все за них.

ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ:

Проблема свободи вибору цікавила людей не одне століття, тому існує велика кількість досліджень щодо його тлумачення та розуміння. В цій роботі було виділено основні аспекти концепту «свобода вибору», такі як наявність добровільного рішення щодо вибору, усвідомлення ситуації та контроль над нею, відсутність утисків і обмежень в політичній, соціальній, індивідуальній та суспільній сферах.

Джордж Орвелл пройшов довгий шлях до усвідомлення своїх життєвих та політичних принципів. У своїх романах він завжди спирався на власний життєвий, літературний та політичний досвід, що дало змогу створити новий жанр художнього тексту як література фактів. Він прагнув до того, аби розповідати світу правду, оскільки часто був причетний до пропагандистської машини тоталітарного устрою та до структур влади імперіалістичного режиму, що мали великий вплив на суспільство: служба в колоніальній поліції, участь в революції на боці однієї із політичних сил та робота в телерадіомовній корпорації BBC.

Починаючи з дитинства, у біографії письменника були різноманітні ситуації, в яких часто він піддавався утискам та контролю, що крок за крок формувало його як затаєного критика імперіалістичних і тоталітарних форм правління. Він часто зазнавав обмежень в тому, як йому діяти та в можливості мати свободу щодо власного вибору, що яскраво відтворилось в його літературній творчості.

В романах помітно те, що концепт «свобода вибору» здебільшого реалізується саме через бунт проти політичних складових, а також через події, які відбувались в житті у Джорджа Орвелла. Проте, письменник не завжди цікавився політикою, найбільший інтерес у нього виник саме після пережитого досвіду в Британській колонії. Протягом роману «Бірманські будні», головний герой твору поетапно усвідомлював нищівний характер імперії, яка під виглядом модернізації та цивілізації знищує індивідуальну свободу не лише місцевого населення, а й самих англійців. У Флорі відбувався глибокий внутрішній бунт проти влади Британії, він намагався протистояти системі та робити власний вибір, який не контролюється правлячою верхівкою, але імперіалістична машина все ж зламала його.

В романі «Данина Каталонії» політичні проблеми займають передове місце, оскільки після подій в Іспанії, які мали великий вплив на Орвелла, у нього почали формуватися чіткіші переконання та погляди. В цій праці письменник

розкриває руйнівний вплив тоталітарної держави, який спрямований виключно на контроль, утиски та обмеження індивідуальної свободи.

В романі «Ковток повітря» Орвелл описав психологічно жахливий період очікування великої війни. Головний герой твору вирішив обрати втечу від реальності, для того аби не втратити свою свободу, але диктаторські амбіції політичної верхівки все ж перемагають, що в результаті призводить до абсолютно втрати своєї індивідуальної свободи.

Роман «1984» вершина літературної творчості Джорджа Орвелла, в якому відтворюються події, де тоталітарна система проникає в кожну сферу людського життя, а свобода, здатність до аналізу та власний вибір – це головні її вороги. Концепт «свободи вибору» втілюється через бунт героїв проти диктаторської машини, а підтримується їх дух до бунтівництва коханням. Але, як це притаманно ідіостилю Орвелла, майже усі романи закінчуються не щасливим фіналом, оскільки він завжди намагався показувати правдивий погляд на те, що відбувається з людською свободою в умовах імперіалістичних та тоталітарних режимів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ:

1. Александров Д. О. Мова тоталітаризму в романі Д. Оруелла «1984»., Актуальні проблеми слов'янської філології, Серія: Лінгвістика і літературознавство, 2011. – 6 с.

2. Биковська, К. О. Осмислення концепту свобода в романах Олдоса Хакслі «Прекрасний новий світ» та Джорджа Оруела «1984», 2019. – 82 с.
3. Боднар О. І. Художньо-публіцистичні візії тоталітаризму у творчості М. Рудницького та Дж. Орвелла; рецептивно-комунікативний аспект. PhD Thesis, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, 2012. – 21 с.
4. Великий тлумачний словник сучасної мови URL: [антиутопія — Великий тлумачний словник сучасної мови \(slovnyk.me\)](http://antiutopia.org.ua/slovnyk)
5. Жванія Л. Концепт свобода в публіцистиці Євгена Сверстюка. Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Філологічні науки. Літературознавство. 2016. № 1. С. 12-16 .
6. Іконнікова М. В. ОСОБИСТІСТЬ VS ТОТАЛІТАРИЗМ У РОМАНІ ДЖ. ОРВЕЛЛА “1984”. ББК: 81.2 Укр.+ 81.2 Англ. Н 34, 2009, 622.
7. Кадоб'янська Н. М. Зарубіжна література. Рівень стандарту : підруч. для 11 кл. закладів загальної середньої освіти / Н. М. Кадоб'янська, Л. М. Удовиченко. – Х. : ТОВ «СИЦІЯ», 2019. – 256 с.
8. Кант, Іммануїл. Критика чистого розуму / Пер. з нім. та приміт. І. Бурковського. — К .: Юніверс, 2000. — 504 с. Парад, тит. арк. нім.
9. Кобута С. С. Концепція «вільної людини» у творчій спадщині Івана Багряного та Джорджа Орвелла. 2015. – 225 с.
10. Лях В. В. Концепт свободи в екзистенціалізмі Ж.-П.Сартра: зміна онтологічних підстав / В. В. Лях // Актуальні проблеми філософії та соціології : Науково-практичний журнал / Голов. ред. С. Г. Секундант, відпов. ред. Д. В. Яковлев ; Міністерство освіти і науки України ; Національний університет "Одеська юридична академія". - Одеса, 2021. - Вип. 32. - С. 63-67.
11. Молодиченко, В. В. Свобода волі як підґрунтя морального вибору особистості. *Філософські обрії* № 23, 2010. – 174 – 186.

- 12.Новий тлумачний словник української мови : у 4-х т. / Уклад. В. В. Яременко, О. М. Сліщенко. Київ : Аконіт, 1998. Т. 4. 941 с.
- 13.Орвелл Джордж. Бірманські будні: роман / Джордж Орвелл; передмова до «Бірманських буднів», Емма Ларкін; з англ. пер. О. Гордієнко. – К.: Вид-во Жупанського, 2021. – (Майстри світової прози). 352 с.
- 14.Орвелл, Джордж. Данина Каталонії: історична мемуаристика / Джордж Орвелл; з англ. пер. І. Савюк. — К.: Вид-во Жупанського, 2017. — (Майстри світової прози). — 240 с.
15. Орвелл Джордж. Ковток повітря, пер. з англ. Тетяна Кирилюк, 240 с.
URL: <https://chitaka.com.ua/knigi/kovtok-povitrya/>
- 16.Орвелл Дж. 1984 / Джордж Орвелл; пер. з англ. Богдани Носенок; художню-оформлювач О. А. Гугалова-Мешкова. – Харків: Фоліо, 2021. – 318 с. – (Folio. Світ. класика).
- 17.Рікс Томас. Черчилль і Орвелл. Битва за свободу. / Пер. з англ. Дарина Березіна. Київ: Лабораторія, 2020. 320 с.
- 18.Романова, І. В. РОМАНИ І. БАГРЯНОГО «СКЕЛЬКА» ТА «ТИГРОЛОВИ» В КОНТЕКСТІ ІДЕЙНИХ ТЕНДЕНЦІЙ УКРАЇНСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ ХХ СТ. *Наукові записки Харківського національного педагогічного університету імені ГС Сковороди. Літературознавство*, 2018, 1.1-77: 144-151.
- 19.Свендсен Л. Фр. Г. Філософія свободи / Ларс Фр. Г. Свендсен ; пер. з норвезьк. – Львів : Видавництво Анетти Антоненко ; К. : Ніка-Центр, 2016. – 336 с.
- 20.Цьох Л. Й. Антиутопія: модель жанру. Мова і культура. 2011. Вип. 14, т. 3. С. 257-264.
21. Швець В. Еволюція світогляду Джорджа Орвелла від роману " У злиднях Парижа і Лондона" до" 1984". 2021. 82 с.
- 22.Шинкарук В. І. (ed.). *Філософський енциклопедичний словник*. Абрис, 2002.

23. Baykent, Ufuk Ozen. FREEDOM OF CHOICE IN CAMUS' L'HOTE. *International Journal of Humanities and Social Sciences (IJHSS)*, 2016, 5.6: 205-212.
24. Orwell G.: «Shooting an Elephant» — Оpubліковано *New Writing*. — summer 1936 URL: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/shooting-an-elephant/>
25. Orwell G.: 'Why I Write': *Gangrel*. No. 4 — Оpubліковано *New Writing*. — summer 1946 URL: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/why-i-write/>
26. Orwell G.: 'You and the atom bomb': *Tribune*. — Оpubліковано *New Writing*. — October 1945 URL: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/you-and-the-atom-bomb/>
27. Orwell G.: 'The freedom of press'. — Оpubліковано *New Writing*. — September 1972 URL: <https://www.orwellfoundation.com/the-orwell-foundation/orwell/essays-and-other-works/the-freedom-of-the-press/>
28. The road from George Orwell : his achievement and legacy / Alberto Lázaro (ed.). — Bern ; Berlin ; Bruxelles ; Frankfurt am Main ; New York ; Oxford ; Wien : Lang, 2001
29. WiseCow, курс «Журналістика в літературі з Ростиславом Семківим», Говорить та застерігає BBC: Джордж Орвелл. URL: [\(466\) Говорить та застерігає BBC: Джордж Орвелл - YouTube](#)